# अध्याय 7: मञ्जुलमञ्जूषा सुन्दरसुरभाषा

## विषय-सूची

8 प्रश्नावली · 45 प्रश्न


| | | |
|---|---|---|
| प्रश्नावली 1 | अधः प्रदत्तानां प्रश्नानां एकपदेन उत्तरं लिखत- | 5 प्रश्न |
| प्रश्नावली 2 | अधः प्रदत्तानां प्रश्नानां पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत- | 5 प्रश्न |
| प्रश्नावली 3 | रेखाङ्कितपदानि आश्रित्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत- | 6 प्रश्न |
| प्रश्नावली 4 | अधः प्रदत्तानां उदाहरणानुसारं विभक्तिं वचनं च लिखत- | 7 प्रश्न |
| प्रश्नावली 5 | अधोलिखितानां पद्यांशानां यथायोग्यं मेलनं कुरुत- | 5 प्रश्न |
| प्रश्नावली 6 | उदाहरणानुसारम् अधः प्रदत्तानां पदानाम् एकपदेन अर्थं लिखत- (यथा— देवस्य आलयः = देवालयः) | 5 प्रश्न |
| प्रश्नावली 7 | पेटिकातः पदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत- (कालिदासबाणादि, आशा, संस्कृतिः, विजयते, मम, वेदविषय, मञ्जुलमञ्जूषा, सकलप्रमोदे) | 7 प्रश्न |
| प्रश्नावली 8 | अधोलिखितविकल्पेषु प्रसङ्गानुसारम् अर्थं चिनुत- | 5 प्रश्न |


## प्रश्नावली 1 — अधः प्रदत्तानां प्रश्नानां एकपदेन उत्तरं लिखत-

### प्रश्न 1

(क) सुन्दरसुरभाषा कस्य वचनातीता?

**हल**

एकपदेन उत्तरम्। कवेः मतानुसारम् इयं भाषा तस्य वचनातीता अस्ति।

**उत्तर: मम (कवेः)**

### प्रश्न 2

(ख) संस्कृतभाषा कुत्र विजयते?

**हल**

एकपदेन उत्तरम्।

**उत्तर: सर्वत्र**

### प्रश्न 3

(ग) संस्कृतभाषा कस्य आशा?

**हल**

एकपदेन उत्तरम्।

**उत्तर: जीवनस्य**

### प्रश्न 4

(घ) संस्कृते कति रसाः सन्ति?

**हल**

एकपदेन उत्तरम्।

**उत्तर: नवरसाः**

## प्रश्न 5

(ङ) कस्याः ध्वनिश्रवणेन सुखं वर्धते?

**हल**

एकपदेन उत्तरम्।

**उत्तर: संस्कृतभाषायाः**

## प्रश्नावली 2 — अधः प्रदत्तानां प्रश्नानां पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत-

### प्रश्न 1

(क) संस्कृतभाषा केषां जीवनस्य आशा अस्ति?

**हल**

पूर्णवाक्येन उत्तरम्।

**उत्तर: संस्कृतभाषा पौराणिक – सामान्यजनानां जीवनस्य आशा अस्ति।**

### प्रश्न 2

(ख) केषां विचाराः जनान् अभिप्रेरयन्ति?

**हल**

पूर्णवाक्येन उत्तरम्।

**उत्तर: वेदविषय – वेदान्तानाम् विचाराः जनान् अभिप्रेरयति।**

### प्रश्न 3

(ग) कैः रसैः समृद्धा साहित्यपरम्परा विराजते?

**हल**

पूर्णवाक्येन उत्तरम्।

**उत्तर: नवरसैः समृद्धा साहित्यपरम्परा विराजते।**

### प्रश्न 4

(घ) संस्कृतभाषा केषु शास्त्रेषु विहरति?

**हल**

पूर्णवाक्येन उत्तरम्।

**उत्तर: संस्कृतभाषा वेदवेदान्तादिषु, वैद्य – व्योमशास्त्रादिषु च विहरति।**

### प्रश्न 5

(ङ) संस्कृतभाषायाः कानि कानि सम्बोधनपदानि अत्र प्रयुक्तानि?

**हल**

पूर्णवाक्येन उत्तरम्।

**उत्तर: श्रुतिसुखनिनदे ! सकलप्रमोदे ! स्मृतिहितवरदे। सरसविनोदे! गति-मति – प्रेरक – काव्यविशारदे ! मात! इत्यादीनि सम्बोधनपदानि संस्कृतभाषायाः कृते अत्र प्रयुक्तानि।**

## प्रश्नावली 3 — रेखाङ्कितपदानि आश्रित्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत-

### प्रश्न 1

(क) मुनिगणाः संस्कृतभाषायाः विकासं कृतवन्तः।

**हल**

रेखाङ्कितपदम् आश्रित्य प्रश्ननिर्माणम्।

**उत्तर: मुनिगणाः कस्याः विकासं कृतवन्तः?**

### प्रश्न 2

(ख) सामान्यजनानां जीवनं काव्यैः प्रभावितम् अस्ति।

**हल**

रेखाङ्कितपदम् आश्रित्य प्रश्ननिर्माणम्।

**उत्तर: सामान्यजनानां जीवनं कैः प्रभावितम् अस्ति?**

### प्रश्न 3

(ग) कवयः अपि उपादेयानि काव्यानि रचितवन्तः।

**हल**

रेखाङ्कितपदम् आश्रित्य प्रश्ननिर्माणम्।

**उत्तर: कवयः अपि कीदृशानि काव्यानि रचितवन्तः?**

### प्रश्न 4

(घ) संस्कृतभाषा पृथिव्यां विहरति।

**हल**

रेखाङ्कितपदम् आश्रित्य प्रश्ननिर्माणम्।

**उत्तर: संस्कृतभाषा कुत्र विहरति?**

### प्रश्न 5

(ङ) संस्कृतभाषा विविधभाषाः परिपोषयति।

**हल**

रेखाङ्कितपदम् आश्रित्य प्रश्ननिर्माणम्।

**उत्तर: संस्कृतभाषा काः परिपोषयति?**

### प्रश्न 6

(च) वेद-वेदाङ्गादीनि गभीराणि शास्त्राणि सन्ति।

**हल**

रेखाङ्कितपदम् आश्रित्य प्रश्ननिर्माणम्।

---

## उत्तर: वेद-वेदाङ्गादीनि गभीराणि कानि सन्ति?

## प्रश्नावली 4 — अधः प्रदत्तानां उदाहरणानुसारं विभक्तिं वचनं च लिखत-

### प्रश्न 1

(क) तव

**हल**

विभक्तिः – षष्ठी; वचनम् – एकवचनम्।

**उत्तर: षष्ठी, एकवचनम्**

### प्रश्न 2

(ख) मञ्जूषा

**हल**

विभक्तिः – प्रथमा; वचनम् – एकवचनम्।

**उत्तर: प्रथमा, एकवचनम्**

### प्रश्न 3

(ग) संस्कृतिः

**हल**

विभक्तिः – प्रथमा; वचनम् – एकवचनम्।

**उत्तर: प्रथमा, एकवचनम्**

### प्रश्न 4

(घ) जनानाम्

**हल**

विभक्तिः – षष्ठी; वचनम् – बहुवचनम्।

**उत्तर: षष्ठी, बहुवचनम्**

### प्रश्न 5

(ङ) जीवनस्य

**हल**

विभक्तिः – षष्ठी; वचनम् – एकवचनम्।

**उत्तर: षष्ठी, एकवचनम्**

### प्रश्न 6

(च) धरायाम्

**हल**

विभक्तिः – सप्तमी; वचनम् – एकवचनम्।

**उत्तर: सप्तमी, एकवचनम्**

## प्रश्न 7

(छ) शास्त्रेषु

**हल**

विभक्तिः – सप्तमी; वचनम् – बहुवचनम्।

**उत्तर: सप्तमी, बहुवचनम्**

## प्रश्नावली 5 — अधोलिखितानां पद्यांशानां यथायोग्यं मेलनं कुरुत-

### प्रश्न 1

(क) अयि मातस्तव पोषणक्षमता

**हल**

'कवर्गः' पदस्य 'खवर्गः' पदेन मेलनम्।

**उत्तर: मम वचनातीता,**

### प्रश्न 2

(ख) वेदव्यास-वाल्मीकि – मुनीनां

**हल**

'कवर्गः' पदस्य 'खवर्गः' पदेन मेलनम्।

**उत्तर: कालिदासबाणादिकवीनाम्।**

### प्रश्न 3

(ग) पौराणिक-सामान्यजनानाम्

**हल**

'कवर्गः' पदस्य 'खवर्गः' पदेन मेलनम्।

**उत्तर: जीवनस्य आशा, सुन्दरसुरभाषा।**

### प्रश्न 4

(घ) श्रुतिसुखनिनदे सकलप्रमोदे

**हल**

'कवर्गः' पदस्य 'खवर्गः' पदेन मेलनम्।

**उत्तर: स्मृतिहितवरदे सरसविनोदे।**

### प्रश्न 5

(ङ) वैद्यव्योम – शास्त्रादिविहारा

**हल**

'कवर्गः' पदस्य 'खवर्गः' पदेन मेलनम्।

**उत्तर: विजयते धरायाम्।**

## प्रश्नावली 6 — उदाहरणानुसारम् अधः प्रदत्तानां पदानाम् एकपदेन अर्थं लिखत- (यथा— देवस्य आलयः = देवालयः)

### प्रश्न 1

(क) सुराणां भाषा =

**हल**

समासद्वारा एकपदनिर्माणम्।

**उत्तर: सुरभाषा**

### प्रश्न 2

(ख) सुन्दरी सुरभाषा =

**हल**

समासद्वारा एकपदनिर्माणम्।

**उत्तर: सुन्दरसुरभाषा**

### प्रश्न 3

(ग) नवरसैः रुचिरा =

**हल**

समासद्वारा एकपदनिर्माणम्।

**उत्तर: नवरसरुचिरा**

### प्रश्न 4

(घ) पोषणस्य क्षमता =

**हल**

समासद्वारा एकपदनिर्माणम्।

**उत्तर: पोषणक्षमता**

### प्रश्न 5

(ङ) मञ्जुला भाषा =

**हल**

समासद्वारा एकपदनिर्माणम्।

**उत्तर: मञ्जुलभाषा**

## प्रश्नावली 7 — पेटिकातः पदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत- (कालिदासबाणादि, आशा, संस्कृतिः, विजयते, मम, वेदविषय, मञ्जुलमञ्जूषा, सकलप्रमोदे)

### प्रश्न 1

(क) अयि मातः तव पोषणक्षमता _____ वचनातीता।

**हल**

पेटिकातः उचितपदेन रिक्तस्थानपूर्तिः।

**उत्तर: मम**

### प्रश्न 2

(ख) वेदव्यास-वाल्मीकि – मुनीनां _____ कवीनाम्।

**हल**

पेटिकातः उचितपदेन रिक्तस्थानपूर्तिः।

**उत्तर: कालिदासबाणादि**

### प्रश्न 3

(ग) पौराणिक – सामान्य जनानां जीवनस्य _____।

**हल**

पेटिकातः उचितपदेन रिक्तस्थानपूर्तिः।

**उत्तर: आशा**

### प्रश्न 4

(घ) श्रुतिसुखनिनदे _____ स्मृतिहितवरदे सरसविनोदे।

**हल**

पेटिकातः उचितपदेन रिक्तस्थानपूर्तिः।

**उत्तर: सकलप्रमोदे**

### प्रश्न 5

(ङ) गति-मति -प्रेरक-काव्य-विशारदे, तव _____ एषा सुन्दरसुरभाषा।

**हल**

पेटिकातः उचितपदेन रिक्तस्थानपूर्तिः।

**उत्तर: संस्कृतिः**

### प्रश्न 6

(च) नवरस-रुचिरालङ्कृतिधारा _____ वेदान्तविचारा।

**हल**

पेटिकातः उचितपदेन रिक्तस्थानपूर्तिः।

**उत्तर: वेदविषय**

## प्रश्न 7

(छ) वैद्य-व्योम-शास्त्रादि-विहारा _____ धरायाम्, सुन्दरसुरभाषा।

**हल**

पेटिकातः उचितपदेन रिक्तस्थानपूर्तिः।

**उत्तर: विजयते**

## प्रश्नावली 8 — अधोलिखितविकल्पेषु प्रसङ्गानुसारम् अर्थं चिनुत-

### प्रश्न 1

(i) “मञ्जुलमञ्जूषा” इत्यस्य अर्थः कः? (क) कठोरभाषा (ख) शोचनीया भाषा (ग) मनोहररूपेण संकलिता (घ) सामान्यभाषा

**हल**

प्रसङ्गानुसारम् उचितविकल्पचयनम्।

**उत्तर: (ग) मनोहररूपेण संकलिता**

### प्रश्न 2

(ii) सुन्दरसुरभाषा केषां जीवनस्य आशा उच्यते? (क) केवलं कवीनाम् (ख) बालकानाम् (ग) पौराणिक – सामान्यजनानाम् (घ) छात्राणाम्

**हल**

प्रसङ्गानुसारम् उचितविकल्पचयनम्।

**उत्तर: (ग) पौराणिक – सामान्यजनानाम्**

### प्रश्न 3

(iii) सुन्दरसुरभाषा कुत्र विजयते? (क) आकाशे (ख) जलधौ (ग) धरायाम् (घ) पवने

**हल**

प्रसङ्गानुसारम् उचितविकल्पचयनम्।

**उत्तर: (ग) धरायाम्**

### प्रश्न 4

(iv) सुन्दरसुरभाषायां किं नास्ति? (क) शास्त्रज्ञानम् (ख) संस्कृतिः (ग) वेदान्तचिन्तनम् (घ) अशुद्धिः

**हल**

प्रसङ्गानुसारम् उचितविकल्पचयनम्।

**उत्तर: (घ) अशुद्धिः**

### प्रश्न 5

(v) कविः सुन्दरसुरभाषां केन पदेन सम्बोधयति? (क) पितः (ख) मातः (ग) भ्रातः (घ) दातः

**हल**

प्रसङ्गानुसारम् उचितविकल्पचयनम्।

**उत्तर: (ख) मातः**